

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет

Кафедра тюркської філології

Кваліфікаційна робота магістра з тюркської філології

на тему:

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖМОВНИХ ОМОНІМІВ
У ТУРЕЦЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ**

Студента(тки) групи Мтур54-23

факультету східної і слов'янської філології

денної форми навчання

Освітньої програми

Східна філологія: Турецька мова і література, переклад, методика навчання

Спеціальності 035 Філологія

Спеціалізації 035.068 Східні мови та літератури (переклад включно),

перша – турецька

Ахмадової Дар'ї

Науковий керівник

доц. Тімкова Т.М.

Завідувач кафедри _____

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. . ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ МІЖМОВНОЇ ОМОНІМІЇ.....	6
1.1. Поняття та сутність омонімії в сучасному українському та зарубіжному мовознавстві.....	6
1.2. Омонімія в турецькій мові: теоретичний огляд.....	16
1.3 Міжмовна омонімія: проблема «хибних друзів» і шляхи її вирішення	21
1.4 . Типологія міжмовних відповідників: класифікаційні моделі.....	25
Висновки.....	28
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКИХ ТА ТУРЕЦЬКИХ ОМОНІМІВ.....	30
2.1. Типи українсько-турецьких омонімів за різними класифікаціями.....	30
2.2. Структурно-семантичний аналіз	34
2.2.1. Функціональний аналіз	43
Висновки до Розділу 2.....	47
ВИСНОВКИ.....	49
ÖZET.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
Додаток А.....	66

ВСТУП

У століття інформаційних технологій особливу увагу привертає взаємозв'язок та вплив подібності між націями, культурами та мовами, з одного боку, та їхньої унікальної еволюції, що проявляється у самотності національних мов та традицій, з іншого. При вивченні турецької мови багато хто стикається з труднощами у правильному розумінні окремих слів, через що мовні звички, які ми переносимо з рідної мови, можуть перешкоджати ефективному опануванню нової мови загалом. Так звані «хибні друзі перекладача» або міжмовні омоніми – це пари слів у різних мовах, які можуть мати схожі написання та/або звучання, але суттєво відрізняться за значенням. Зацікавленість лінгвістів у міжмовній омонімії обумовлена тим, що людський мозок, зустрічаючи знайомі графічні та фонетичні форми поза контекстом, схильний асоціювати їх із словами рідної мови.

Внутрішньомовна омонімія завжди цікавила лінгвістів, а з розвитком соціолінгвістики, етнолінгвістики та психолінгвістики омонімічні лексичні конструкції почали активно досліджуватися у 60-80-х роках ХХ століття (Демська, 2019; Навроцька, 2015; Чижикова, 2007). Завдяки цим дослідженням було виявлено унікальні особливості міжмовної омонімії (Сидорук, 2017; Лабенко, 2011). Поняття «хибні друзі перекладача» привернуло значну увагу вчених лише на початку ХХ століття (М. Кесслер та Ж. Дерокінья, 1927). Вивчаючи це явище, лінгвісти та перекладознавці дійшли висновку, що воно включає різні аспекти, як-от паронімію, омонімію, синонімію тощо. Міжмовна омонімія є унікальною за своєю специфікою і викликає інтерес для мовознавства та наук про переклад.

Актуальність цього дослідження обумовлена потребою глибокого вивчення та акцентування уваги на складності міжмовної омонімії. Це явище є досить поширеним і здатне вводити в оману не тільки новачків, що вивчають іноземну мову, а й досвідчених фахівців: філологів, викладачів, професійних перекладачів та лексикографів.

Метою цього дослідження є аналіз функціональних та структурно-семантичних характеристик українсько-турецької міжмовної омонімії. Для досягнення поставленої мети передбачено виконання наступних завдань:

- розглянути наукові підходи до визначення терміна «омонімія»;
- дослідити
- описати групи «хибних друзів перекладача» залежно від причин їхнього виникнення;
- провести класифікацію міжмовних омонімічних відповідностей за основними критеріями — відповідністю у формі та значенні;
- простежити особливості структурно-семантичних та функціональних змін, що виникають у процесі перекладу.

Об'єктом цього дослідження виступають лексичні відповідності між українською та турецькою мовами, які мають омонімічний характер.

Предметом цього дослідження є структурно-семантичні особливості міжмовних омонімів у турецькій і українській мовах .

Наукова новизна та практичне значення

У цьому дослідженні вперше проведено всебічний структурно-семантичний аналіз міжмовних омонімів турецької та української мов, що враховує як мовні, так і культурні аспекти їх формування. Практичне значення роботи полягає в можливості застосування отриманих результатів у перекладацькій діяльності, викладанні турецької та української мов, а також у сфері міжкультурної комунікації. Результати можуть бути корисними для розробки навчальних матеріалів та стратегій уникнення перекладацьких помилок.

Практичне значення

Ця робота буде корисною для широкого кола фахівців, зокрема, для викладачів турецької мови, перекладачів, лінгвістів та всіх, хто цікавиться проблемами міжмовної лексичної неоднозначності. Матеріали дослідження можуть

бути використані для створення спеціалізованих словників, розробки навчальних програм та підготовки наукових публікацій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ МІЖМОВНОЇ ОМОНІМІЇ

1.1 Поняття та сутність омонімії в сучасному українському та зарубіжному мовознавстві

Міжмовна омонімія – це цікаве лінгвістичне явище, яке часто ставить у складне становище як початківців, так і досвідчених мовців. Уявіть собі, що в двох різних мовах існують слова, які звучать або пишуться дуже схоже, але при цьому мають абсолютно різні значення. Саме такі слова і називають міжмовними омонімами. [посилання?](#)

Останнім часом все більшої уваги науковців набуває явище міжмовної омонімії, тобто слів в різних мовах, які звучать або пишуться однаково, але мають різні значення. Це явище, описане ще у XVIII столітті, з того часу стало предметом численних досліджень провідних лінгвістів, таких як Р. Лібіх, Ж. Жильєрон, А. Мейєр-Любке та багатьох інших. Активізація міжнародних відносин і розвиток технологій у XX столітті ще більше підсилили інтерес до вивчення міжмовної омонімії, оскільки вона є важливим аспектом вивчення іноземних мов та перекладу. Проблема омонімії в мовознавстві завжди була предметом дискусій та неоднозначних тлумачень. Саме тому вона залишається актуальною темою наукових досліджень. Хоча вивчення омонімії має давню історію, протягом тривалого часу увага дослідників зосереджувалася переважно на лексичних омонімах. Тільки в останні десятиліття посилюється інтерес до граматичних омонімів.

Історія взаємодії української та турецької мов – це захоплива подорож у глибини часу, що розкриває перед нами багате полотно культурних взаємин. Ці дві мови, незважаючи на свою відмінність, протягом століть перепліталися, впливаючи одна на одну та збагачуючи світогляд своїх носіїв.

Історичні перетини

- **Торговельні шляхи:** Шовковий шлях та інші торговельні маршрути, що з'єднували Схід і Захід, сприяли контактам між народами, а отже, й між мовами. Турецька та українська мови перебирали одна в одній лексичній одиниці, пов'язані з торгівлею, побутом та культурою.
- **Політичні події:** Історичні події, такі як татарські набіги та Османська імперія, залишили свій слід у лексиці обох мов. Багато турецьких слів, пов'язаних з військовою справою, адміністрацією та побутом, увійшли до української мови.
- **Культурний обмін:** Культурний обмін між народами також сприяв мовній взаємодії. Запозичення слів відбувалося в різних сферах життя: від кулінарії до релігії.

Сліди взаємодії в мові

- **Лексичні запозичення:** Обидві мови збагатилися за рахунок взаємних запозичень. В українській мові можна знайти багато слів турецького походження, пов'язаних з побутом, одягом, їжею (наприклад, "чашка", "кава", "шапка"). І навпаки, в турецькій мові є слова українського походження, що пов'язані з географічними назвами або історичними подіями.
- **Фонетичні та граматичні впливи:** Взаємодія мов також призвела до певних змін у фонетиці та граматиці. Деякі звуки та граматичні конструкції однієї мови могли вплинути на іншу.
- **Семантичні зміни:** Значення деяких слів, запозичених з однієї мови в іншу, могли змінюватися з часом, набуваючи нових відтінків.

Дослідження міжмовної омонімії в українській лінгвістиці мають свою давню історію. Такі вчені, як М. Кочерган, Н. Заславська, В. Акуленко, Л.

Бублейник, О. Паламарчук та В. Русанівський, присвятили значну увагу аналізу цього явища, зокрема, в контексті близькоспоріднених мов. Результатом їхніх праць стали численні дослідження, присвячені українсько-російській, українсько-чеській та українсько-польській омонімії, а також створення спеціальних лексикографічних праць.

Хоча дослідження міжмовної омонімії тривають вже понад століття, багато аспектів цього явища все ще потребують подальшого вивчення. Зокрема, не існує єдиного, загальноприйнятого визначення терміна "міжмовні омоніми". Різні науковці використовують різні терміни для позначення подібних за формою, але різних за значенням слів різних мов, такі як "фальшиві друзі перекладача", "оманливі міжмовні подібності", "міжмовні пароніми", "міжмовні синоніми" та інші. Цей розбіг у термінології свідчить про складність і багатогранність явища міжмовної омонімії.

Складність у визначенні єдиного терміна для опису міжмовної омонімії підкреслює багатогранність цього явища. Пошук адекватних підходів до його інтерпретації залишається актуальним завданням сучасної лінгвістики. Зростання міжнародних зв'язків у різних сферах життя сприяє активізації досліджень у цій галузі. Міжмовна омонімія часто стає причиною непорозумінь у міжособистісному спілкуванні. Наприклад, українець, який намагався купити картоплю на узбецькому базарі, міг зіткнутися з проблемою через те, що слово "нема" в узбецькій мові має інше значення.

Слова, які звучать однаково в різних мовах, але мають різні значення, часто призводять до помилок під час перекладу, особливо коли мова йде про споріднені мови. Класичним прикладом таких помилок може слугувати ситуація, описана в роботі С. Влахова та С. Флорша "Неперекладне в перекладі", пов'язана з російсько-болгарською міжмовною омонімією.

Науковою новизною дослідження є комплексний аналіз українсько-турецької омонімії, зокрема, виявлення спільних звукових характеристик та відмінностей у значенні таких слів. Огляд наукової літератури свідчить про відсутність єдиної думки щодо визначення та розуміння міжмовної омонімії. Деякі дослідники взагалі заперечують існування такого явища, тоді як інші надають йому значного значення. У східнослов'янському мовознавстві найбільш поширеним є розуміння міжмовної омонімії як збігу за формою, але розбіжності за змістом лексичних одиниць різних мов.

Існує два основних підходи до пояснення появи міжмовної омонімії: випадкові збіги звучання в неспоріднених мовах та генетичні збіги, пов'язані зі змінами значень споріднених слів. Очевидно, що кількість міжмовних омонімів більша між мовами, які мають спільне походження. Наприклад, в українській та болгарській мовах можна спостерігати цілі ряди слів, які мають спільне коріння, але різні значення. Дослідження міжмовної омонімії відзначається своєю індивідуальністю, оскільки кожне зіставлення мовних пар має свої унікальні особливості. Це пов'язано з різним ступенем спорідненості мов, їхніми типологічними відмінностями та численними іншими внутрішніми та зовнішніми факторами, які впливають на процес взаємодії між мовами.

Чому виникає міжмовна омонімія?

- **Спільне коріння мов:** Багато мов мають спільне походження або зазнали взаємного впливу протягом свого розвитку. Через це в них можуть зберегтися слова, які колись мали однакове значення, але згодом набули різних відтінків.
- **Звукові закони:** Кожна мова має свої правила вимови, які можуть призводити до того, що спочатку різні слова з часом починають звучати схоже.

- **Випадкові збіги:** Іноді міжмовна омонімія виникає просто випадково, через випадкову схожість звуків у різних мовах. [посилання?](#)

Проблема міжмовної омонімії виникає в контексті глобалізації комунікаційних процесів. У цьому зв'язку елементи різних мовних систем, які часто не мають між собою зв'язку, вступають у так звані системні відносини. Вперше омоніми були визначені Арістотелем як «об'єкти, в яких лише назва спільна, а зміст, що відповідає цій назві, є різним». У сучасній компаративній лінгвістиці термін "міжмовна омонімія" вживається для позначення лексичних одиниць у двох або більше мовах, які мають схожість у вираженні, але різняться за значенням (Турчина А., 2012).

Вплив історичних та культурних факторів на виникнення омонімії у турецькій та українській мовах

Омонімія – це мовне явище, коли різні за значенням слова мають однакову звукову форму. У випадку турецької та української мов, які належать до різних мовних родин, виникнення омонімів є особливо цікавим явищем, оскільки воно вказує на складні взаємодії між культурами та мовами протягом історії.

Історичні фактори

- **Історичні контакти:** Турецька та українська мови протягом історії неодноразово стикалися внаслідок політичних, торговельних та культурних взаємовідносин. Це призводило до запозичення лексики, що в деяких випадках могло спричинити виникнення омонімів.
- **Лінгвістичні зміни:** Зміни в фонетиці, морфології та семантиці мов також могли призвести до появи омонімів. Наприклад, слова, які колись мали різні значення, могли з часом зблизитися за звучанням, ставши омонімами.

- **Культурний обмін:** Взаємний вплив культур призводив до запозичення не лише слів, але й понять. Іноді одне й те саме поняття могло передаватися різними словами, які згодом могли злитися в одне.

Культурні фактори

- **Спільні культурні кодекси:** Наявність спільних культурних кодів, таких як релігія, міфологія, побутові умови, могла спричинити появу слів зі схожим значенням, які згодом могли стати омонімами.
- **Переклади та інтерпретації:** Під час перекладів текстів з однієї мови на іншу часто виникають труднощі з точним передаванням значень. Це може призводити до вибору слів, які звучать схоже, але мають дещо відмінні значення, що з часом може призвести до появи омонімів.
- **Соціальні зміни:** Зміни в суспільстві, поява нових понять і технологій також впливали на лексику мов, що могло призводити до виникнення нових омонімів.

Приклади омонімів у турецькій та українській мовах

- **Слова, що мають спільне походження:** Наприклад, слова "базар" (тур.) і "базар" (укр.) мають спільне тюркське походження і означають "ринок".
- **Слова, що виникли внаслідок запозичення:** Слово "кава" (тур.) і "кава" (укр.) було запозичене з арабської мови і має однакове значення в обох мовах.
- **Слова, що виникли внаслідок фонетичних змін:** Наприклад, турецьке слово "кесе" (чашка) і українське слово "кеса" (сир) мають спільне походження, але через фонетичні зміни набули різних значень.

Приклади омонімів в українській мові:

- **Коса:** може бути як інструментом для косіння трави, так і жіночою косою.

Чому омоніми такі цікаві?

- **Багатство мови:** Омоніми роблять нашу мову більш багатогранною і виразною.
- **Мовні жарти:** Завдяки омонімам ми можемо створювати цікаві каламбури і жарти.

Літературні прийоми: Письменники часто використовують омоніми для створення образних виразів і підкреслення ідей.

Випадковий збіг звучання чи написання різних за змістом слів – одна з причин виникнення омонімів. Цей феномен не є результатом природної еволюції мови, а радше випадковим співпадінням. Окрім того, омоніми можуть з'являтися внаслідок розширення значень одного слова, тобто через розпад полісемії. Аби глибше зрозуміти природу омонімів, необхідно чітко відмежовувати їх від багатозначних слів.

Полісемія – це здатність слова мати декілька пов'язаних між собою значень залежно від контексту, як зазначає М. П. Кочерган. На відміну від полісемії, омонімія передбачає наявність у мові різних слів, що звучать або пишуться однаково, але мають різні, незалежні значення. Тобто, полісемія – це розгалуження значень одного слова, а омонімія – це збіг різних слів.

Полісемія та омонімія – два важливі лінгвістичні явища, які часто плутають. Якщо полісемія передбачає наявність у слова кількох пов'язаних за змістом значень (наприклад, "Земля" – планета, ґрунт), то омонімія – це збіг звучання або написання різних за значенням слів (наприклад, "чайка" – пташка і "чайка" – човен). Розрізнити ці явища допомагає аналіз семантичних зв'язків між значеннями слова та контекст його вживання.

М. П. Кочерган (1981) запропонував інноваційний підхід до вивчення лексичної неоднозначності. На відміну від традиційного поділу на омонімію, полісемію, синонімію та антонімію, він обґрунтував необхідність об'єднання омонімії та полісемії в одну категорію. Такий підхід дозволяє більш цілісно дослідити механізми, за допомогою яких слово набуває різних значень у мові, і сприяє глибшому розумінню семантичної структури лексики.

Досліджуючи процеси словотворення, В. С. Абаєв (1992) зазначив, що одним із основних джерел утворення нових омонімів є розширення значень слів, тобто процес полісемії. Іншими словами, полісемія часто призводить до виникнення нових омонімів через розгалуження значень слова.

О. С. Ахманова (1948) відзначала, що хоча полісемія є потужним джерелом омонімії, визначення моменту, коли процес утворення омоніма можна вважати завершеним, є досить складним завданням. Це пов'язано з тим, що межі між полісемією та омонімією часто бувають розмитими, а критерії для їх розрізнення не завжди однозначні.

М. О. Вакуленко (2015) висловлює сумнів щодо твердження про те, що розпад полісемії є виключною причиною виникнення омонімів. На його думку, аналіз сучасного стану термінології не дозволяє дати вичерпну відповідь на це питання. Для повного розуміння процесів омонімізації необхідно звертатися до діахронічного аспекту і вивчати історичний розвиток лексичної системи.

А. І. Смирницький (1998) стверджує, що більшість омонімів виникає внаслідок випадкового збігу звуків різних слів. За його думкою, саме випадкові фонетичні співпадіння є основним механізмом утворення омонімів.

Л. В. Малаховський, аналізуючи роль омонімії в мові, зауважує, що хоча загальноприйнятим є погляд на омонімію як на явище, яке не створює значних проблем для спілкування, існують факти, що суперечать цій думці. Згідно з Л. В. Малаховським, омонімія може бути результатом різних мовних процесів, таких як

розпад полісемії, запозичення та фонетичні зміни. За класифікацією Л. В. Малаховського, лексична омонімія може виникати внаслідок конвергенції звуків, розпаду полісемії, запозичень, словотворення та зближення споріднених слів.

Роль омонімії в мові

Омонімія є невід'ємною частиною будь-якої мови. Вона збагачує мову, робить її більш виразною та образною. Однак, омонімія також може створювати певні труднощі у спілкуванні, особливо при перекладі або вивченні іноземних мов.

"Дослідженням омонімії займалися чимало відомих мовознавців, серед яких можна назвати В.В. Виноградова, Л.В. Малаховського, Ю.С. Маслова, А.А. Реформатського, Л.А. Булаховського та М.П. Кочергана. Їхні наукові праці значною мірою сприяли поглибленню розуміння цього складного лінгвістичного явища. Особливу увагу дослідників привертала "фальшиві друзі перекладача", які часто стають причиною непорозумінь у міжкультурній комунікації." Ця думка також знаходить підтвердження в працях українських мовознавців, зокрема, авторів сучасних підручників з української мови (Волох О.Т, 1992). Аналізуючи взаємозв'язок форми та змісту слова, О. Духачек дійшов висновку про функціональну роль омонімії в мові, зазначаючи, що наявність омонімів є характерною рисою багатьох мовних систем. Більше того, дослідник підкреслює, що література багата на приклади використання омонімів для досягнення різноманітних стилістичних ефектів, зокрема, створення гумористичних ефектів (Ducháček Otto, 1953). Явище міжмовної омонімії у слов'янських мовах вперше було описане видатним українським перекладачем і літературознавцем М. Рильським (Рильський М, 1958). Термін "міжмовні омоніми" для позначення цієї лексичної категорії згодом закріпився у працях таких відомих мовознавців, як О. Реформатський, А. Супрун, В. Мокієнко, П. Шуба, І. Ровдо, Н. Заславська, С. Грабчиков, В. Коптілов та інших.

На думку відомого американського спеціаліста з неймінгу Стівена Рівкіна, компаніям, що виходять на іноземні ринки, варто враховувати багатомовний підхід. Інакше, вони можуть допустити помилки, які обернуться значними втратами для їхнього іміджу та фінансів. Ось деякі з найпоширеніших помилок:

Неправильний переклад назв продуктів може призвести до несподіваних і комічних наслідків на іноземних ринках.

Лексичний склад української мови характеризується наявністю різних типів відношень між словами. Зокрема, ми виділяємо омонімічні, синонімічні та антонімічні відношення. Омоніми – це слова, що звучать однаково, але мають різні значення, синоніми – слова, близькі за значенням, а антоніми – слова з протилежними значеннями. Існування цих відношень вказує на складну структуру лексичної системи мови та її здатність виражати різноманітні нюанси значень. Явища омонімії, синонімії та антонімії відображають різні типи відношень між словами в мові. Омоніми – це слова, які звучать однаково, але мають різні значення, синоніми – слова з близьким значенням, але різним звучанням, а антоніми – слова з протилежним значенням. У рамках цього дослідження ми зосередимося на детальному вивченні явища омонімії (Яремчук Сергій, 2020).

О. Микитюк (2013) вводить у науковий обіг новий термін – "омоантонім". Це слово позначає особливий вид лексичних одиниць, які одночасно є омонімами (тобто мають однакову звукову форму) та антонімами (тобто мають протилежне значення). Наприклад, дієслово "позичати" може мати два протилежні значення: "давати в борг" та "брати в борг". Аналогічно, дієслово "прослухати" може означати як "не звернути уваги", так і "уважно вислухати".

Омоніми відіграють важливу роль у створенні виразних та емоційних текстів. Завдяки співзвучності слів з різними значеннями досягається ефект звукового підкреслення, що надає мовленню особливої виразності. Цей стилістичний прийом часто використовується в сатиричних та гумористичних творах для створення комічних ситуацій та гри слів (Алави, 2013).

1.2 Омонімія в турецькій мові: теоретичний огляд

Українська та турецька мови представляють собою цікавий контраст. Якщо українська мова належить до індоєвропейської мовної сім'ї і характеризується флективною будовою, то турецька мова є аглютинативною, тобто слова в ній утворюються шляхом додавання афіксів. Крім того, українська мова має розвинену систему відмінків, тоді як турецька мова відрізняється відсутністю граматичного роду. Ці відмінності відображають різні культурні традиції та історичний розвиток двох народів.

У турецькому мовознавстві питання омонімії, хоча й не було предметом окремих монографічних досліджень, проте знаходило своє відображення у працях таких лінгвістів, як З. Коркмаз, Д. Кімай та Д. Туфан. Турецький лінгвіст О. Озтектеп (1997), характеризує явище омонімії, як форми в мові, які мають різні функції та значення, але однакове звукове значення, називаються омонімами. Іноді омонімію та полісемію плутають між собою.

Явище омонімії, за визначенням турецького мовознавця Д. Туфана (2006), полягає у тому, що різні поняття можуть виражатися однаковими за звучанням словами. Д. Гюнай (2007) пропонує ширше трактування цього явища, відзначаючи, що омоніми – це слова, які мають однакову форму, але різне

значення. Таке визначення включає не лише омоніми в строгому сенсі цього слова, а й омографи та омофони.

Омонім, який має різні визначення в літературі, має деякі визначення майже в кожному визначенні.

Начебто виділяються спільні риси. В омонімії головне те, що форма однакова, але значення інше. Однак слід згадати два різних походження омонімії. Однією з відправних точок цього дослідження є слова, які мають спільне походження в Турецькому словнику, але з'являються в окремих статтях і є синонімами. Перетворення з часом багатозначних слів однакового походження на омоніми є одним із найважливіших факторів виникнення омонімії. Однак інші фактори, що беруть участь у формуванні омонімії, становлять інші теми дослідження (Öğretim Üyesi, 2021).

Наведені автори (Аксан, Гюнай, Ульманн) пропонують різні погляди на причини виникнення омонімів. Їхні дослідження підкреслюють важливу роль таких факторів, як:

- **Фонетичні зміни:** Зміна звучання слів з часом може призвести до того, що різні слова почнуть звучати однаково.
- **Запозичення:** Слова, запозичені з інших мов, можуть мати таке ж звучання, як і вже існуючі слова в мові.
- **Морфологічні зміни:** Зміни в граматичній структурі слова також можуть спричинити появу омонімів.
- **Семантичні зміни:** Розширення або звуження значення слова може призвести до того, що різні слова почнуть позначати одне й те саме поняття.
- **Письмова система:** Фонетичне письмо, як у турецькій мові, може сприяти виникненню омонімів, оскільки різні слова, що мають різне походження, можуть мати однакове написання.

Слова, що збігаються за звучанням та написанням лише в певних граматичних формах, називають граматичними омонімами або омоформами. Такі слова можуть належати до різних частин мови (іменники, прикметники, числівники, дієслова) і вживатися в різних граматичних формах. Наприклад, слово "yaz" може означати як "літо", так і бути дієсловом у наказовому способі "пиши". Інші приклади: "soy" (вид, почисти), "al" (відтінок червоного, візьми).

Словотвірні процеси, зокрема семантичне наповнення існуючих слів новими значеннями, призводять до поширення омонімії, особливо в галузі науково-технічної термінології, де різні сфери використовують одні й ті ж слова для позначення різних понять (Черниш Є.І., 2024)

Полісемія та омонімія є важливими поняттями в лексикології, які стосуються значень слів, але мають різні семантичні основи. У контексті азербайджанської та турецької мов розмежування між цими явищами є особливо важливим для точного використання мови та перекладу.

Омоніми, отримані від запозичених слів

Ця група є розділом, який створює найбільше омонімів у Турецькому словнику. Більшість омонімів у Турецькому словнику походять від запозичених слів. У Турецькому словнику є 366 синонімів, які походять від запозичених слів. Цей розділ складається з трьох частин. Розділи визначено відповідно до порядку синонімів у Турецькому словнику.

Перша частина показує турецьке походження омонімів, показаних як (I) у Турецькому словнику; (II) — розділ, що складається зі слів у лапках. У цьому розділі 105 синонімів. Омонімічні заголовки (I) мають турецьке походження, а ті, що зареєстровані як заголовок (II), є словами, запозиченими з німецької, арабської, болгарської, перської, французької, англійської, італійської, малайзійської, грецької,

російської, согдійської та грецької мов. Друга частина – це переклад омонімів (I) у Турецькому словнику з іноземної мови (Öğretim Üyesi, 2021)..

Це розділ, куди включено цитовані слова та омоніми (II), які є турецькими. Загальна кількість синонімів у цьому розділі – 61. Серед омонімів (I) — слова, запозичені з німецької, арабської, китайської, вірменської, перської, французької, італійської, малазійської, грецької та російської мов, (II) — турецькі слова. Цей порядок синонімів, як правило, пов'язаний із частотою вживання слова. Третя частина — написати заголовки статей (I) і (II) із синонімів з іноземних мов.

Є омоніми, утворені цитованими словами.

Процес розширення значень слова відбувається поступово, що ускладнює чітке розмежування між багатозначними словами та омонімами. Через це у мовознавстві існують різні підходи до класифікації слів з кількома значеннями. Наприклад, у словниках Ісмета Зекі Ейубоглу (1991) та Турецького лінгвістичного суспільства (2005) можна знайти різні інтерпретації щодо статусу певних слів: чи слід розглядати їх як омоніми, чи як різні значення одного слова.

Мініахметова Ельвіра Хафізівна, спираючись на класифікацію Горбаня В.Г., виділяє такі типи омонімів у турецькій мові: лексичні, морфологічні (омоформи), фонетичні (омофони) та графічні (омографи). Лексичні омоніми – це слова однієї частини мови, які мають різні, незалежні значення, але збігаються за звучанням у однакових граматичних формах. У словниках їх часто позначають римськими цифрами.

Турецька мова багата на лексичні омоніми – слова, що звучать однаково, але мають різні, не пов'язані між собою значення. Прикладом такого явища є слова "yüz" і "akide". Перше може означати як "сто" (число), так і "обличчя", а друге – як "віра", так і "цукерку". Така багатозначність слів робить турецьку мову цікавою для вивчення, але водночас може створювати певні труднощі для тих, хто тільки починає її освоювати.

Лексичні омоніми поділяються на два основні типи: повні та неповні. Повні лексичні омоніми – це слова, які належать до однієї частини мови і мають повністю збіжні граматичні форми. Наприклад:

Еміна Хамідівна Мініахметова виділяє серед лексичних омонімів особливу категорію – повні омоніми. Ці слова не тільки звучать однаково, а й мають повністю ідентичні граматичні характеристики. Наприклад, турецьке слово "top" може означати як "м'яч", так і "гармату". При цьому, незалежно від значення, воно змінюється за відмінками, числами та родами за одним і тим же зразком: "top-lar" – "м'ячі/гармати", "top-u" – "м'яча/гармати", "top-um" – "мій м'яч/моя гармата".

Омонімія часто розглядається в контексті інших мовних явищ, пов'язаних зі звучанням і написанням слів. До них належать омофони, омографи та омоформи. Ці явища, хоч і схожі на омонімію, мають свої особливості. Омофони, наприклад, – це слова, що звучать однаково, але мають різне написання, що може призводити до непорозумінь у спілкуванні. Слова, що мають однакову звукову оболонку, але різне написання, називають омофонами. Є кілька прикладів;

У своїй роботі 2007 року Еміна Хамідівна Мініахметова провела детальне дослідження лексичної омонімії в турецькій мові. Вчена не лише виявила різноманітні типи омонімів, а й підкреслила необхідність комплексного підходу до їх вивчення, включаючи фонетичний і морфологічний рівні. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти природу омонімії та її місце в загальній системі мови (Черниш Є.І., 2013).

1.3. Міжмовна омонімія: проблема «хибних друзів» і шляхи її вирішення (додає практичний аспект)

Явище міжмовної омонімії створює значні труднощі для білінгвів, перекладачів, лексикографів та всіх, хто стикається з багатомовним середовищем. Як зазначають багато дослідників, помилки перекладу часто є наслідком неадекватного відображення міжмовних омонімів у словниках. Проблема міжмовної омонімії виходить за рамки чисто лінгвістичного контексту, впливаючи на такі сфери як маркетинг, реклама та міжнародні комунікації. Численні приклади з практики міжнародної комунікації підтверджують цю думку. Так, наприклад, англійське слово "gift" має різні значення в німецькій та польській мовах, що може призвести до непорозумінь у рекламних кампаніях. Аналогічна ситуація спостерігається з англійським словом "mist". Ці приклади демонструють, наскільки важливим є врахування міжмовної омонімії при міжнародному спілкуванні.

Однією з основних причин виникнення складнощів під час перекладу є взаємодія термінологічних систем різних мов. Особливо гостро ця проблема проявляється у випадку лексико-семантичних розбіжностей між мовами, які беруть участь у комунікативному акті. Саме такі розбіжності, що часто призводять до непорозумінь, у перекладознавстві отримали назву "фальшиві друзі перекладача". Цей термін використовується для позначення слів, які в різних мовах мають схоже написання або звучання, але відрізняються за значенням (Вірчак Г. О, 2013).

Окрім омонімів, які існують в межах однієї мови, є також слова, що належать до різних мов, але мають схоже звучання або написання. Ці слова, незважаючи на зовнішню схожість, можуть мати абсолютно різні значення. У лінгвістиці такі слова називають міжмовними омонімами. Часто причиною появи міжмовної омонімії є еволюція значень слова, яке колись мало єдине значення в прамові. З плином часу це значення розширювалось або звужувалось у різних мовах, що

призводило до виникнення омонімів. Тобто, омоніми в споріднених мовах часто мають спільне етимологічне коріння, але різне сучасне значення. Поняття міжмовної омонімії часто плутають з інтермонімією, де ми маємо справу зі словами, схожими за формою та значенням у різних мовах. Термін "фальшиві друзі перекладача" часто асоціюється з псевдоінтернаціоналізмами. Міжмовні терміни, що звучать або пишуться подібно, але мають різні значення та функції в різних мовах, є прикладом семантичної та функціональної нееквівалентності. Перший спроба систематизувати та описати так званих "фальшивих друзів перекладача" належить Е. Мовільону, який ще у 1747 році присвятив цьому явищу окрему роботу. К. Г. М. Готліб, використовуючи термін "міжмовні аналогізми", запропонував свою класифікацію таких слів, поділивши їх на випадкові (оказіональні) та похідні (деривативні). Останні, в свою чергу, він розділив на асемантичні, часткові та відбиткові. (Вірчак Г. О, 2013).

За словами Ірини Фаріон(2013), міжмовні омоніми – це своєрідні "паспорти" в інші культурні простори, які відкривають перед нами нові грані сприйняття світу. Філак (2002) звертає нашу увагу на те, що мовний контакт часто призводить до виникнення міжмовної омонімії – ситуації, коли слова різних мов збігаються за формою, але мають різні значення. В. М. Манакін стверджує, що міжмовні омоніми часто виникають випадково, коли слова різних мов збігаються за звучанням, хоча їхнє походження та значення можуть бути абсолютно різними. (Манакін, 2004, с. 163-164).

Причини виникнення омонімів різноманітні. Часто вони пов'язані з мовними контактами та внутрішніми процесами мови. Запозичення слів з інших мов, а також словотворення на основі існуючих слів можуть призводити до появи омонімів. Крім того, фонетичні зміни та зміни в написанні слів також можуть сприяти утворенню омонімів. Важливу роль у цьому процесі відіграють діалектні відмінності, які можуть призводити до звукових змін у словах і, як наслідок, до

появи омонімів. Ще одним фактором є семантичні зміни, коли одне слово набуває додаткових значень, що може призвести до утворення омонімів (Ahmed Mohammedali A.Ameer Abu-Humeid, 2010).

Саме з 1928 року, завдяки роботам М. Кесслера та Ж. Дерокіньї, що ґрунтувалися на порівнянні французької та англійської мов, розпочалось систематичне дослідження так званих "фальшивих друзів перекладача". Вони не лише ввели цей термін у науковий обіг, а й запропонували першу класифікацію таких мовних одиниць.

1. **"Смертельні пастки"**: слова, які можуть призвести до серйозних помилок у перекладі через повну відсутність семантичної відповідності.

2. **"Оманливі друзі"**: слова, що створюють ілюзію розуміння, але насправді мають лише часткове значення.

Як зазначали М. Кесслер і Ж. Дерокінья у 1927 році, "фальшиві друзі перекладача" становлять серйозну проблему для перекладачів, оскільки їх зовнішня схожість може створити ілюзію розуміння, тоді як насправді значення таких слів може суттєво відрізнятись. Це може призвести до неточностей і навіть до кардинально протилежного тлумачення тексту. «Слова, ідентичні зовнішньому оформленню у двох або кількох мовах, але мають різне значення» (1927).

Існують різні типи "фальшивих друзів перекладача", серед яких можна виділити такі:

Кальки часто зазнають семантичного зсуву, тобто змінюють своє значення при переході з однієї мови в іншу. Це явище є однією з причин виникнення "фальшивих друзів" (Al-Wahy 2009, с. 111). Чим тісніше пов'язані дві мови, тим частіше виникають ситуації, коли слова, схожі за написанням, мають різне значення. Такі лексичні підводні камені можна назвати "орфографічними фальшивими друзями" (Gouws та ін., 2004, с. 799).

Запозичення часто є джерелом часткових або повних «хибних друзів». Такі слова формуються шляхом адаптації оригінального терміна до вимог цільової вимови та морфології (Newmark, 1988). Щоб заповнити лексичні прогалини та назвати нові реалії, мови активно запозичують слова з інших мов (Uzun та Salihoglu, 2009), або щоб продемонструвати свою обізнаність у мові та створити враження інтелектуальності (O'Neill and Casanovas Catalá, 1997, с. 104).

Більш точним терміном для позначення міжмовних омонімів є "підступні друзі перекладача", запропонований професором Паламарчуком О.Л. Цей термін влучно передає їхню здатність вводити в оману при перекладі. Такі лексичні одиниці поділяються на кілька груп залежно від фонемних, звукових та морфологічних особливостей. "Підступні друзі перекладача" можуть зустрічатися як у споріднених мовах (наприклад, слов'янських або германських), так і в мовах різних груп (наприклад, романських та слов'янських) (Паламарчук, 1995).

Справді, складно знайти єдиний термін, який би точно описував все різноманіття міжмовних омонімів, включаючи омографи, омофони та омоформи, а також враховував би стилістичні та інші відмінності. Багато дослідників пропонують свої терміни для позначення цього явища, що свідчить про його складність та потребу у подальших дослідженнях. Для адекватного опису міжмовної омонімії необхідно розробити детальну класифікацію та використовувати комплексний підхід, що дозволить уникнути неоднозначностей.

1.4 Типологія міжмовних відповідників: класифікаційні моделі

Міжмовні омоніми за ступенем збігу можуть бути класифіковані на повні та часткові. Повні омоніми – це слова, які не лише мають однакове написання (наприклад, латиницею або кирилицею), а й належать до однієї частини мови та збігаються за всіма граматичними формами. Натомість неповні омоніми збігаються лише частково, тобто в окремих граматичних формах. Питання класифікації міжмовних омонімів залишається дискусійним у науковому середовищі. Різні дослідники пропонують власні критерії для поділу омонімів на групи, що свідчить про відсутність єдиної, загальноприйнятої класифікації цього явища.

Графічні омоніми, або омографи, - це цікаве лінгвістичне явище, коли різні за значенням слова мають ідентичне написання, але відрізняються вимовою. В турецькій мові такі випадки трапляються рідко. Наприклад, слова "hayır" (ні) та "hayır" (добро) пишуться однаково, але мають різний наголос і, відповідно, різне значення. Також, слова "artık" (вже) та "artık" (відходи) відрізняються вимовою, хоча їхнє написання збігається (Черниш Є.І., 2024).

Аналіз сучасних лінгвістичних досліджень міжмовної омонімії демонструє відсутність єдиної точки зору серед науковців щодо цього феномена. Деякі дослідники повністю заперечують існування міжмовної омонімії як окремої лексичної категорії, тоді як інші надають їй значного значення. У східнослов'янському мовознавстві, зокрема у працях М. Кочергана, Н. В. Заславської, А. Є. Супруна та І. С. Ровдо, переважає розуміння міжмовної омонімії як збігу за формою, але розбіжності за змістом лексичних одиниць різних мов, що розглядаються у синхронному та діяхронічному аспектах.

1. **Абсолютні міжмовні відповідники** – це лексичні одиниці двох мов, які мають тотожне значення. Важливо зазначити, що повна тотожність стосується

лише семантичного аспекту, тоді як граматичні та синтаксичні зв'язки цих одиниць можуть відрізнятися в різних мовах.

2. **Часткові міжмовні паралелі** – це слова, які в різних мовах виражають схожі поняття, але мають нюанси в значенні та можуть використовуватися в різних ситуаціях.

Більш детальна класифікація міжмовних паралелей може включати такі типи:

1. Паралелі, що відрізняються структурою значень багатозначних слів.
2. Паралелі, які належать до різних форм існування мови (наприклад, літературна та розмовна мова).
3. Паралелі, що відрізняються ступенем архаїчності.
4. Паралелі, що мають різне стилістичне забарвлення.
5. Паралелі, що формально відрізняються, але зближуються через схожість звучання (паронімію).

3. **Порожні міжмовні паралелі** – це звукові збіги слів у різних мовах, які не мають спільного значення.

Хоча абсолютні відповідники між мовами зазвичай не ускладнюють процес вивчення мови, часткові та порожні паралелі часто створюють певні труднощі як для мовців, так і для тих, хто вивчає іноземну мову. Незважаючи на невелику кількість таких випадків у будь-якій мовній парі, якісні відмінності в значенні та частота використання цих паралелів у різних текстах роблять їх важливим об'єктом наукового дослідження.

Результати таких досліджень можуть бути використані для створення спеціальних навчальних матеріалів, які допоможуть відрізнити часткові та порожні паралелі в конкретних мовних парах. Це пояснюється тим, що жодна теоретична класифікація не може повністю охопити всі нюанси мовної практики. Тому для успішної комунікації необхідні практичні навички розрізнення

міжмовних паралелей, які відрізняються в конкретних мовних парах. (Чайка Л., 2008).

Аби глибше дослідити різноманітність омонімів у турецькій мові, мовознавці, зокрема І. Л. Покровська, запропонували детальну класифікацію. Вона виділяє декілька основних шляхів утворення омонімів, таких як: розвиток з багатозначних слів, уподібнення звучання, перехід між різними частинами мови, а також виникнення внаслідок історичних та культурних процесів, як-от автономізація слів або випадкові звукові збіги. Така класифікація допомагає системно вивчати це складне лінгвістичне явище (Черниш Є.І., 2024).

Висновки по розділу 1

Омонімія є одним із центральних об'єктів лінгвістичних досліджень завдяки своїй універсальності та впливу на процеси спілкування. Різні мови демонструють різноманітні прояви омонімії, що робить це явище надзвичайно цікавим для порівняльного аналізу. Дослідження омонімів дозволяє глибше зрозуміти механізми мовотворення та функціонування мови в цілому.

Поняття "омонім" та "омонімія" є предметом дослідження багатьох лінгвістів, кожен з яких пропонує свої визначення та класифікації цих явищ. Різноманітність підходів до вивчення омонімії зумовлена складністю самого феномена та його багатоаспектністю. У цьому розділі ми розглянули основні теоретичні концепції, які дозволяють зрозуміти природу омонімії та її роль у мовній системі. Особливу увагу приділено міжгалузевій омонімії, яка виникає на стику різних наукових дисциплін і потребує міждисциплінарного дослідження.

Явище міжмовної омонімії створює значні труднощі для перекладачів.

"Хибні друзі перекладача" є одним із найпоширеніших джерел помилок у перекладі. Зовнішня схожість слів різних мов може ввести перекладача в оману та призвести до неправильного вибору відповідника. Особливо складними є випадки, коли слова мають декілька значень і їхній вибір залежить від контексту. Для успішного вирішення таких завдань перекладач повинен володіти глибокими знаннями як рідної, так і іноземної мов, а також бути готовим до того, що одне слово може мати декілька значень залежно від контексту.

Класифікація міжмовної омонімії є досить складною і неоднозначною. Вчені пропонують різні підходи до поділу міжмовних омонімів на групи. Найчастіше використовують класифікацію за ступенем відмінності значень. Так, виділяють омоніми з абсолютно різними значеннями, омоніми з одним спільним значенням,

а також омоніми зі схожими, але не тотожними значеннями. Окремо виділяють групу омонімів, що позначають одиниці виміру. Така деталізація дозволяє більш точно описати різноманітність явища міжмовної омонімії.

Виникнення омонімів – це, по суті, результат мовної випадковості. Коли різні за походженням і значенням слова зливаються в одну звукову оболонку, ми стикаємося з цікавим лінгвістичним феноменом – омонімією. Цей процес не піддається чіткому прогнозуванню, оскільки мова – це динамічна система, в якій постійно відбуваються зміни. Особливо цікавим є явище міжгалузевої омонімії, коли одне й те саме слово набуває різних значень у різних наукових дисциплінах. Розпад полісемії часто слугує підґрунтям для таких міжгалузевих омонімів, свідчачи про тісний взаємозв'язок між різними сферами людського знання.

Омонімія в турецькій мові – це феномен, який має свої особливості та нюанси, що відрізняють її від інших мов. Вивчення омонімів у контексті турецького мовознавства дозволяє глибше зрозуміти структуру та функціонування цієї мови. Хоча омонімія є універсальним мовним явищем, в турецькій мові вона має свої специфічні прояви, пов'язані з її історичним розвитком, типологічними особливостями та культурним контекстом. Розглядаючи різноманітні типи омонімів у турецькій мові, ми можемо виявити цікаві закономірності та тенденції, які сприяють кращому розумінню цього мовного явища.

РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКИХ ТА ТУРЕЦЬКИХ ОМОНІМІВ

2.1. Типи українсько-турецьких омонімів за різними класифікаціями

Мовні збіги є результатом складних історичних процесів: взаємодії народів, запозичень слів, а також фонетичних змін. Наприклад, спільні корені в мовах можуть пояснюватися торговельними шляхами, які з'єднували українські землі з Османською імперією. Або ж фонетичні зміни могли відбуватися під впливом сусідніх мов.

Більшість дослідників стверджує, що найбільш поширеною формою міжмовної омонімії є лексична. Тобто, омоніми найчастіше зустрічаються на рівні слів. При детальнішому розгляді таких випадків можна виділити кілька підтипів міжмовних лексичних омонімів, які відрізняються за своїми фонетичними, звуковими та морфологічними характеристиками в українській та турецькій мовах. Ці групи включають:

- Серед міжмовних омонімів особливий інтерес становлять слова, що мають ідентичну форму в різних мовах, але відрізняються за своїм значенням. Наприклад, українське слово "альянс" і турецьке "alyans" звучать однаково, проте в українській мові воно означає "об'єднання", тоді як в турецькій – "перстень". Аналогічно, слово "baуan" в обох мовах має однакову форму, але в українській мові позначає музичний інструмент, а в турецькій – жінку з вищих верств суспільства.

- Цікавим випадком міжмовної омонімії є слова, які мають однакову форму написання, але відрізняються за місцем наголосу. Наприклад, українське слово "лапа" та турецьке "lара" мають різний наголос: в українській мові наголос падає на перший склад і слово означає "ступня тварини", а в турецькій – на другий

і перекладається як "каша". Цікаво, що такі відмінності в наголосі призводять до кардинально різних значень.

- Цікавим явищем є слова, що мають схоже написання та звучання, але різне значення. Наприклад, українське слово "палац" і турецьке "palas" звучать майже однаково, але в українській мові воно позначає розкішну резиденцію, а в турецькій – розкішний готель. Аналогічно, слова "вуста" і "usta" мають спільні звукові риси, але в українській мові це синонім слова "губи", а в турецькій – це майстер своєї справи.

Аналізуючи українсько-турецьку міжмовну лексичну омонімію, варто звернути особливу увагу на семантичні розбіжності між відповідними словами. Найчастіше, повністю однорідні міжмовні омоніми утворюють пари слів, значення яких у різних мовах можуть суттєво відрізнитися.

Одним із цікавих прикладів міжмовних омонімів є українське слово "балада" та його турецький відповідник. Хоча обидва слова звучать однаково, їхні значення абсолютно різні. Українська "балада" – це літературний жанр, пов'язаний з поезією та музикою, тоді як турецьке "balada" означає "курча". Цей контраст наочно демонструє, як одне й те саме звучання може нести зовсім різний смисловий зміст у різних мовах, відображаючи різні культурні реалії та історичні шляхи розвитку мов, Мови, немов відбитки пальців, унікальні та неповторні. Ця унікальність особливо яскраво проявляється в таких явищах, як омонімія. Порівняймо, наприклад, українське слово "бал" – це розкішний вечір, сповнений танців та розваг, тоді як у турецькій мові "bal" означає зовсім інший предмет – мед. Такі відмінності в значеннях слів, що звучать однаково, відображають різні культурні традиції, історичний розвиток і навіть географічні особливості двох народів. Аналогічні розбіжності спостерігаємо і в інших парах омонімів: український "джем" – це солодкий десерт, а турецький "sem" – це сукупність чогось, українська "імла" – туман, а турецька "imla" – диктант. Цікаво

спостерігати, як одне й те саме звучання слова в різних мовах може нести абсолютно різний зміст. Наприклад, турецьке "patron" означає "господар", тоді як українське "патрон" має зовсім інше значення, пов'язане зі стрільниною. Аналогічно, українське "тільки" виражає часове обмеження, а турецьке "tilki" позначає тварину, лисицю. Цікаво, що навіть такі прості слова, як "яма" та "yama", мають різні відтінки значень в українській та турецькій мовах. В українській мові це отвір у землі, а в турецькій – «латка».

В турецькій мові для позначення явища омонімії використовують такі терміни як *sesteşlik*, *eşeslilik* або *eşadlılık*. Відповідно, слова, що мають однакову звукову форму, але різні значення, називають *sesteşli*, *eşesli* або *eşadlı kelimeler*. Приклади омонімів можна знайти навіть у найдавніших турецьких текстах: наприклад, слово "ög" може означати як "мати", так і "розум", а "balık" - "місто" або "риба".

Поява таких міжмовних синонімічних пар є результатом випадкового збігу звукових форм. Семантичний зв'язок між цими словами відсутній, оскільки вони належать до різних мовних систем і не мають спільного кореня.

Цікавим явищем у мовознавстві є лексичні міжмовні омоніми, які, попри різне походження, мають схожі значення або стосуються подібних сфер буття. Наприклад, українське слово "барак" і турецьке "baraka" обидва пов'язані з житлом, хоча перше має значення тимчасового помешкання, а друге – казарми. Іншим прикладом є слова "будяк" і "budak", які в обох мовах стосуються рослин, але мають дещо різні ботанічні характеристики. Також можна згадати омоніми "караван", що в українській мові означає торговий загін, а в турецькій – певний вид транспортного засобу. Цікаво, що слово "журнал" має як спільні, так і відмінні значення в українській та турецькій мовах. В українській мові воно може позначати періодичне видання або зошит, тоді як у турецькій – секретну інформацію. Одяг також представлений серед міжмовних омонімів: український

"кафтан" і турецький "kaftan" мають спільне коріння, але відрізняються за кроєм. Харчові продукти також можуть бути омонімами, як-от український і турецький "кавун". Нарешті, інженерна сфера подарувала нам омоніми "кювет", що в обох мовах пов'язані з водостоками, але мають дещо різні конструктивні особливості.

Наприклад, українське "клич" одночасно позначає дію закликання і назву роду птахів, тоді як турецьке "kılıç" означає лише "меч". Подібна ситуація і з українським словом "банка": воно може бути як скляною ємністю, так і фінансовою установою, на відміну від турецького "banka", яке має виключно фінансове значення. Інші приклади подібних мовних явищ: український "сон" як стан сну і "кінець" в турецькій; "хата" як сільський будинок в українській та "помилка" в турецькій; "шуруп" як кріпильний елемент в українській та "сироп" в турецькій; "язик" як орган мовлення в українській та "жаль" в турецькій. Такі мовні збіги, які називають омонімами, виникають з різних причин: історичних процесів, запозичень та фонетичних змін. Вивчення омонімів допомагає краще розуміти мовну систему і уникнути непорозумінь під час спілкування.

Аналізуючи цю групу слів, можна припустити, що міжмовні омоніми з'явилися в результаті еволюції лексичних значень. Імовірно, звуження або розширення значень окремих слів у процесі розвитку мов призвело до появи слів, які звучать однаково, але мають різні значення. При цьому сфери їх вживання залишаються частково спільними, що свідчить про паралельні процеси розвитку лексики в різних мовах.

Отже, українсько-турецькі міжмовні омоніми можна розглядати як окремий лінгвістичний феномен, який виникає внаслідок складних взаємодій між двома мовами. Ці збіги можуть бути результатом як історичних контактів між мовами, так і випадкових збігів звукових форм. Таким чином, міжмовна омонімія відображає неоднозначну картину взаємодії лексичних систем різних мов.

2.2. Порівняльний аналіз структурних та семантичних характеристик омонімів

Серед міжмовних омонімів особливий інтерес становлять співвідносні омоніми. Вони ніби є дзеркальним відображенням один одного: формально співпадають, а семантично – різняться, хоча й зберігають загальний семантичний простір. Такий тип омонімів демонструє, як різні мови можуть розвиватися паралельно, зберігаючи формальні схожості, але при цьому набуваючи різних значень.

Серед віднайдених нами омонімів до цієї категорії можна зарахувати такі пари лексичних міжмовних омонімів: "**барон**" (дворянський титул в українській та англійській мовах), який позначає різні рівні шляхетської ієрархії в кожній мові; або ж "**банк**" (фінансова установа та берег річки), що демонструє різноманітність значень одного слова в різних мовних системах.

Казан – це традиційний кухонний посуд, який використовується в багатьох культурах. Незалежно від того, чи називається він українською чи турецькою мовою, казан асоціюється з приготуванням смачних і ситних страв на відкритому вогні. Слово "**роль**" в українській та турецькій мовах має схоже звучання, але відтінки його значень можуть відрізнятись. В українській мові "роль" часто асоціюється з театральним мистецтвом і означає художній образ, який актор втілює на сцені. Однак це поняття може бути ширшим і стосуватися будь-якої ситуації, де людина бере на себе певну функцію або демонструє певний образ. В турецькій мові "**rol**" має більш широке значення і може означати як роль актора, так і загальне завдання або функцію, яку виконує людина чи предмет у певній системі.

Слово "**танк**" в обох мовах має спільне коріння і пов'язане з військовою технікою та ємностями для зберігання рідин. Однак, нюанси його вживання в українській та турецькій мовах мають певні відмінності.

Українською мовою слово "танк" найчастіше асоціюється з броньованою бойовою машиною на гусеничному ході, яка призначена для ведення бойових дій на сухопутних театрах. Такий танк зазвичай озброєний потужною гарматою та кулеметами, встановленими на обертовій башті. Це основне значення слова в сучасній українській мові.

Турецька мова також використовує слово "tank" для позначення броньованої бойової машини на гусеничному ході. Однак, на відміну від української, турецьке значення слова "tank" може поширюватися і на інші ємності для зберігання та транспортування рідин, наприклад, цистерни. Це пов'язано з тим, що в турецькій мові може бути менш чіткий поділ між військовою технікою та іншими типами обладнання.

Слова "**балон**" в українській та турецькій мовах мають широке коло значень. В українській мові "балон" найчастіше асоціюється з посудинами для зберігання газів або рідин, а також з гумовими шинами. Однак, це слово також може позначати газонепроникну оболонку аеростата. В турецькій мові значення слова "**balon**" більш різноманітне. Окрім звичних для нас значень, таких як повітряна куля або дитяча іграшка, воно може також означати скляну посудину, вітрило на яхті або навіть безпідставне твердження.

Слово "**бар**" має досить широке коло значень, які можуть суттєво відрізнитися залежно від контексту. Найчастіше воно асоціюється з закладом громадського харчування, де відвідувачі можуть замовити напої та легкі закуски. Однак, це слово також використовується для позначення відділення для зберігання алкогольних напоїв, одиниці виміру тиску, а також деталі промислового обладнання. Така різноманітність значень свідчить про багату історію слова та його адаптацію до різних сфер життя.

Слова "**бар**" в українській та турецькій мовах демонструють цікаве явище мовознавства – багатозначність. Незважаючи на схоже звучання, значення цього слова в цих двох мовах суттєво розходяться.

В українській мові "**бар**" має досить широке коло значень, пов'язаних як з повсякденним життям (заклад громадського харчування, відділення для алкогольних напоїв), так і зі специфічними сферами, такими як фізика (одиниця виміру тиску) та промисловість (деталь машини). Ця багатозначність свідчить про багату історію слова та його адаптацію до різних контекстів.

Турецьке "**bar**" також демонструє багатозначність, але з іншим набором значень. Воно може позначати як традиційний народний танець, так і неприємне фізичне відчуття. Крім того, "bar" може бути металевим прутком у спортивному інвентарі або ж закладом для відпочинку. Така різноманітність значень відображає культурні особливості Туреччини та її історію.

Слова "**віраж**" в українській та "**viraj**" в турецькій мовах, незважаючи на схоже звучання, мають дещо різні семантичні поля. В українській мові "віраж" найчастіше асоціюється з рухом по кривій траєкторії, наприклад, під час водіння автомобіля або польоту літака. Також це слово може позначати ділянку дороги з нахилом для безпечного проходження повороту. Цікаво, що в українській мові існує й менш відоме значення, пов'язане з фотографією. В турецькій же мові "viraj" має більш вузьке значення і перекладається просто як "поворот". Ці відмінності відображають різні культурні контексти та пріоритети в кожній мові.

В українській мові "**газель**" найчастіше асоціюється з твариною – антилопою, відомою своєю швидкістю та грацією. Однак, в літературному контексті це слово також може позначати віршовану форму, що має давню традицію в поезії народів Сходу. Така багатозначність свідчить про багату історію слова та його адаптацію до різних сфер людської діяльності.

Турецьке "gazel" також має кілька значень, але вони більше пов'язані зі сферою мистецтва та культури. Найчастіше воно використовується для позначення віршованої форми, схожої на українську газель, але з деякими особливостями в структурі та тематиці. Крім того, "gazel" може позначати музичний твір в класичній турецькій музиці, що характеризується імпровізаційністю та вокальною майстерністю виконавця. Цікаво, що в турецькій мові "gazel" може також означати опале листя, що демонструє більш широке використання цього слова в порівнянні з українською мовою.

В українській мові "каса" найчастіше асоціюється зі зберіганням грошей або цінностей, а також з місцем, де відбуваються фінансові операції. Це значення відбиває важливу роль грошей у будь-якій економіці. Однак, це слово також може позначати окремий відділ в установі, де здійснюються різноманітні операції, пов'язані з грошима або документами.

Турецьке "kasa" має ширший спектр значень. Крім схожих зі значеннями українського слова (шафа для зберігання грошей, місце обміну грошей), воно також використовується для позначення різних предметів та понять, пов'язаних з функціями зберігання, транспортування та організації. Наприклад, "kasa" може означати кузов транспортного засобу, ящик для пакування, або навіть друкарський верстат. Така багатозначність свідчить про багату історію слова та його адаптацію до різних сфер життя.

Слова, які пишуться по-різному, але звучать ідентично, називають фонетичними омонімами або омофонами. Такі збіги виникають через різні фонетичні процеси, наприклад, додавання голосних звуків. Наприклад, слова "kurt" (черв'як) і "kurd" (курд) мають однакове звучання, але різне написання. Інші приклади: "olay" (випадок) і "alay" (насмішка), "hamle" (хід) і "hamile" (вагітна), "had" (кордон) і "hat" (лінія), "öyle" (подібний, такий) і "öğle" (полудень).

подібний = **öyle** – *полудень* = **öğle**

захід сонця = **gurup** – *група* = **grup**

сідло = **eyer** – *якщо* = **eğer**

масло = **yağ** – *що, а* = **ya**

1– клавiша = tuş

2– туше = tuş

1– немолодий або літній = yaşlı

2– у сльозах = yaşlı

1– чай = Çay

2– річка = Çay

– чаю / річки (відмінок = знахідний) = çay-ı

– у чаю / у річки (відмінок = родовий) = çay-ın

– мій чай або моя річка = çay-ım

Слова, які звучать і пишуться однаково лише в певних граматичних формах, називають омоформами. Наприклад, у турецькій мові слова "aç" (голодний) і "aç" (відкрий) є омоформами, оскільки збігаються за написанням та звучанням, але мають різне значення залежно від контексту. Так, у турецькій мові слова "bin" (тисяча) і "bin" (сядь) є омоформами, оскільки їхнє написання та звучання збігаються, але вони виражають різні поняття. Додаткові приклади; лоб = alın , купити – alın, товстий – kalın, залишатися – kalın.

Слова, що мають однакове написання, але різне звучання та значення, називають омографами. Так, у турецькій мові слова "artık" (вже) і "artık" (відходи) є омографами, оскільки їхнє написання збігається, але вони мають різну звукову форму та різне значення. У турецькій мові слова "hayır" (ні) і "hayır" (добро) є омографами, оскільки їхнє написання ідентичне, але вони звучать по-різному та мають різні значення.

На відміну від омонімів, слова, що відрізняються лише наявністю циркумфлекса, не є однаковими за значенням. Наприклад, у турецькій мові слова

"yar" (скеля) та "yâr" (коханий), "aşık" (над'яткова кістка) та "âşik" (закоханий), "hala" (тітка) та "hâlâ" (досі), "adet" (число) та "âdet" (звичай), "kar" (сніг) та "kâr" (вигода), "alem" (прапор) та "âlem" (світ), "dahi" (також) та "dâhi" (геній) – усі мають різне значення, незважаючи на схоже написання. Цей графічний знак дозволяє розрізняти такі слова, виконуючи важливу роль у турецькій орфографії.

Деякі дослідники вважають, що омонімія ускладнює розуміння мови, оскільки створює можливість двозначності. Проте більшість лінгвістів зазначають, що цей аспект не варто перебільшувати, адже слова в мові завжди використовуються в контексті (Мініахметова, 2007).

Аналіз міжмовних омонімів української та турецької мов виявив цікавий аспект: відмінності в морфології. Наприклад, українське слово "база" в множині ("бази") є омонімом до турецького слова "bazi". Однак, українське "база" має кілька значень, і не всі з них мають множину. Так, коли "база" означає "основа", вона не утворює множини. Тобто, ми не можемо сказати "бази" в цьому значенні. Натомість, турецьке "bazi" має зовсім інші значення: "деякий" або "інколи" і функціонує як прикметник чи прислівник.

У нашому дослідженні ми виявили, що значення аналізованих слів в обох мовах повністю збігаються, тобто є абсолютними еквівалентами. Це відрізняє наш випадок від ситуацій, коли спостерігається часткове співвідношення, наприклад, при наявності міжмовних омонімів (Шиян П.П., 2023).

Глибокий аналіз таких авторитетних джерел, як «Етимологічний словник української мови» Олександра Мельничука (1982 р.), «Українська мова: енциклопедія» В'ячеслава Русанівського (2004 р.) та «Етимологічно-семантичний словник української мови» Івана Огієнка (1979 р.), дав змогу виявити значну кількість міжмовних омонімів української мови з турецькими коренями.

ястик	яр	чардак	тузлук	сарай	саман	кулак
-------	----	--------	--------	-------	-------	-------

кара	кабан	ізіом	дурак	бурун	башка	баш
бариш	бардак	балик	баба			

Окрім того, було виявлено слова української мови, які мають спільну звукову форму з турецькими словами, але походять з інших європейських мов. Серед таких слів можна назвати: банк, дар, жилет, канат, кум, рай, приз, сандал, сир, сон, тост, туз, туш, язик, фал, хам, купа, марка, пара, паста, яма. Ці слова є прикладами міжмовних омонімів, які можуть створювати певні труднощі у міжкультурній комунікації.

Поширення в українській мові зазначених лексичних одиниць є результатом тривалого історичного процесу, зумовленого широкими культурними контактами. Історичні події, політичні зміни, торговельні та культурні обміни між Україною та іншими країнами сприяли проникненню в нашу мову нових слів. Дослідники стверджують, що такі мовні запозичення є природним явищем, яке відображає динаміку розвитку мови та її взаємодію з іншими мовними системами.

Слова, які мають схоже написання та звучання, зокрема однаковий наголос, як в українській, так і в турецькій мовах, представляють собою особливий вид міжмовних омонімів. Приклади таких слів наведено (Додаток 1).

Розглянемо кілька прикладів міжмовних омонімів в українській та турецькій мовах:

- "балик" (укр. – в'ялена спинка риби) і "балык" (тур. – риба)
- "баш" (укр. – рівноцінний обмін) і "baş" (тур. – голова)
- "дар" (укр. – подарунок) і "dar" (тур. – вузький)

- "кулак" (укр. – кисть руки) і "kulak" (тур. – вухо)
- "бардак" (укр. – безлад) і "bardak" (тур. – стакан) Ці пари слів демонструють, що формальна схожість звучання не завжди вказує на спільність значення.

Другу групу міжмовних омонімів складають слова, які, незважаючи на однакове написання в українській та турецькій мовах, мають відмінності у вимові, а саме – у місці наголосу. Наприклад, слово "баба" в українській мові наголошується на першому складі, а в турецькій – на другому.

Розглянемо кілька прикладів міжмовних омонімів в українській та турецькій мовах, де відмінності в наголосі призводять до різних значень: "баба" – "baba" (укр. – жінка, тур. – батько), "банка" – "banka" (укр. – посудина, тур. – банк), "кара" – "kara" (укр. – покарання, тур. – чорний), "купа" – "kupa" (укр. – велика кількість, тур. – посудина), "марка" – "marka" (укр. – знак оплати, тур. – бренд), "пара" – "para" (укр. – два однорідні або однакові предмети, тур. – гроші), "паста" – "pasta" (укр. – перетерті або розім'яті до пюреподібного стану плоди, тур. – торт), "хата" – "hata" (укр. – сільський одноповерховий житловий будинок, тур. – помилка), "яма" – "yama" (укр. – погиблення у землі, тур. – плата). Ці приклади демонструють, наскільки важливим є правильне вимовлення слова для розуміння його значення.

Третя група об'єднує омоніми, написання яких у двох мовах лише частково збігається.

Цікавим мовним явищем є наявність слів в українській та турецькій мовах, які мають однакову або дуже схожу форму, але при цьому відрізняються за своїм значенням. Наприклад, українське слово "балта" означає "бовдур", а турецьке "balta" – "сокира". Подібні відмінності спостерігаються і в інших парах слів: "ізіум" – "üzüm" в українській мові означає сушені ягоди винограду, в турецькій – виноград, "диван" – "divan" в українській мові це меблі, широке м'яке крісло, а в турецькій культурі слово "диван" асоціюється як з державним управлінням, так і з

поезією, що свідчить про багаті літературні традиції цієї країни.. Цікаво, що такі слова, незважаючи на схожу зовнішню форму, мають різні семантичні поля.

Розвиток мови зумовлений необхідністю постійно адаптувати лексику до змін у світі. Саме тому спостерігаємо зміни в значеннях слів, які дозволяють точніше передавати нові поняття та відтінки значень. (Мойсієнко, 2010).

1. **Слово "kafa"**. В турецькій мові це слово може означати як "голова", так і "чашка". Чи це одне багатозначне слово, чи два різних слова, що виникли в результаті звукового збігу?

2. **Слово "ayak"**. Це слово перекладається як "нога", але також може означати "опора" або "кінець чогось". Чи є це одним багатозначним словом, чи різними словами, що мають спільне походження?

3. **Слово "el"**. Окрім прямого значення "рука", це слово може вживатися в значенні "допомога", "сила" або бути частиною складних слів (наприклад, "ele almak" - "брати в руки"). Чи всі ці значення пов'язані між собою семантично, чи це різні слова, що випадково збігаються за звучанням?

Ці приклади демонструють, що межа між багатозначністю та омонімією в турецькій мові, як і в інших мовах, є досить розмитою. Багато факторів впливають на те, як ми класифікуємо слова з кількома значеннями: історичний розвиток мови, культурні асоціації, контекст вживання та індивідуальні лінгвістичні інтуїції. Тому різні словники та мовознавці можуть пропонувати різні трактування.

Омоніми, що виникли внаслідок запозичень, можна класифікувати за походженням. До першої групи належать омоніми, де лише одне слово є запозиченням, наприклад, " saz " (з тюркських мов – "очерет") і " saz " (від перського "sâz"). Друга група об'єднує омоніми, запозичені з різних мов, як-от "taç" (від перського "tâc" – "корона") та "touch" (від англійського "touch"). До третьої групи належать омоніми, запозичені з однієї мови, але мають різне

походження, наприклад, "far" (від французького "phare" – "фара") та "far" (від французького "fard" – "рум'яна").

Деякі омоніми виникають внаслідок зміни частини мови, тобто конверсії. Наприклад, іменники "кауmak" (вершки), "уemek" (їжа) та "çakmak" (запальничка) походять від дієслів "кауmak" (ковзати), "уemek" (їсти) та "çakmak" (встромити) відповідно. При переході в розряд іменників ці слова набули нових граматичних ознак, властивих іменникам, таких як відмінок, число та належність (пор. "уemeğe davet etmek" – запросити на обід, "işlemeli çakmaklar" – різні запальнички). Омоніми можуть виникати також внаслідок розпаду багатозначного слова, коли різні значення одного слова набувають самостійності. Наприклад, турецьке слово "Pazar" (неділя) колись мало значення "ринок, базар" і походить від перського "pâzâr". З часом значення слова розширилося, і в результаті виникли два самостійних слова з однаковою формою, але різним значенням.

2.2.1. Функціональні особливості українсько-турецьких омонімів

Цікавою особливістю виявлених міжмовних омонімів є те, що вони часто належать до різних частин мови в українській та турецькій мовах. Наприклад, українське слово "баш" (у виразі "баш на баш") є прислівником, тоді як турецьке "baş" означає "голова" і є іменником. Аналогічно, українське "дар" – іменник, а турецьке "dar" – прикметник. Такі лексичні одиниці активно використовуються в різних стилях мовлення, зокрема в публіцистиці, художній літературі та розмовній мові. Нижче наведено приклади вживання цих слів у відповідних стилях.

а) М. Коцюбинський: Святковий стіл ломився від різноманітних страв: від солоних морських делікатесів до рідкісних річкових ласощів.

б) О. Гончар: "Ви ще трохи почекайте, ліки вам принесуть. Обмінюємося послугами, згода?" – підморгнув він бабусі, мовби вони давно домовилися про щось таємне.

в) І. Нечуй-Левицький: Його думки почали літати навколо власного крамниці, де пахло б тютюном, і мріяв він про великий прибуток та приємну компанію.

г) Т. Шевченко: Саул, чоловік розумний та хитруватий, зібрав собі великий гарем і став жити як справжній цар.

д) І. Нечуй-Левицький: Дами стріляли куди попало, не маючи жодного наміру влучити в ціль. Несподівано з лісу вискочив переляканий кабан і прямував прямо на табір.

е) І. Багряний: Максим стиснув зуби, його кулаки зблідли від напруги, він намагався взяти себе в руки.

ж) О. Стороженко: Дніпро, стиснутий високими скелями, біля Кичкасового перевозу звужується настільки, що пором переправляється майже по натягнутому канаті.

h) П. Мирний: Новозведений палац швидко побілили, а поряд зводили господарські будівлі: комори, сараї та стайню.

i) Загребельний: По річці Волхов, маневруючи між островами, пливла розкішна човна з шовковими вітрилами, різьбленим дахом та золотими сходами.

j) Г. Тютюнник: Їхні родини оселилися в цих луках та ярах ще багато поколінь тому. Усі тут були родичами: куми, свояки, брати, племінники.

Проаналізовані лексичні одиниці відображають різноманітні аспекти українського побуту та культури. Серед них можна виділити такі тематичні групи: продукти харчування та страви (балик, ястик, сир, паста), одяг (жилет), предмети домашнього вжитку (марка, диван, канат, саман, сарай), природні явища та об'єкти (бурун, яр, сандал, яма, коза, кабан), а також етнографічні реалії (бариш, козак, кум, тост, туз, туш) та частини тіла (кулак, язик).

Вивчаючи мову з культурного погляду, можна помітити, що деякі слова часто використовуються для порівняння та створення яскравих образів. Наприклад, слово "дурак" може слугувати своєрідним шаблоном для опису історичних подій, як у рядку з поеми Шевченка (Шевч., II, 1953, 352): "Саул, не будучи дурак, Набрав гарем собі чималий Та й заходився царювать". Тобто, поет використовує це слово не в прямому значенні, а як образ, щоб підкреслити певні риси характеру чи вчинки історичної особистості.

Аналізуючи мову літературних творів, ми можемо помітити цікаві випадки використання слів у переносному значенні. Наприклад, у творі Олеся Гончара "Прапорнощі" слово "кулак" слугує метафорою для опису згуртованого військового утворення, готового до бою.

Збираючись в ударний кулак ,ущільнюючись, полки готувались до вирішального штурму (О.Гончар «Прапорнощі»)

Слово "туз" часто використовують як метафору для позначення людини, яка має значний вплив, є важливою фігурою в якомусь середовищі.

Ні літературних, ні громадських тузів, звичайно, не було на ній [вечірці], — складалась вона виключно з мого читача — пролетарського студента, письменника (Вас., Незібр. тв., 1941, 203)

Глибоке дослідження слів, які звучать однаково, але мають різні значення в українській та турецькій мовах, вказує на те, що більшість таких слів належать до іменників. Водночас, сфера їхнього використання може значно відрізнятись: одні з них є загальноживаними і зустрічаються в повсякденному мовленні, інші ж мають вузьке коло застосування, наприклад, у певних галузях знань або професійній сфері. Крім того, варто зазначити, що більшість слів, запозичених з турецької мови, пов'язані з абстрактними поняттями та описом повсякденних речей.

Висновки 2

Мови, як і люди, постійно розвиваються та змінюються під впливом різних факторів. Українська та турецька мови – яскравий приклад того, як історичні події, культурні обміни та літературні процеси формують мову. Так, поява таких видатних українських письменників, як Іван Котляревський і Тарас Шевченко, значно вплинула на розвиток української літературної мови. Вони збагатили мову новими виражальними засобами та сприяли її становленню як самостійної літературної мови. Аналогічні процеси відбувалися і в турецькій мові, де література також відіграла важливу роль у формуванні національної ідентичності.

Тривалий період перебування українських земель під владою Золотої Орди та інших тюркських держав залишив помітний слід в українській мові. Чимало слів, пов'язаних з побутом, адміністрацією та військовою справою, мають тюркське походження. Наприклад, слова "казна", "паша", "чай" прийшли в українську мову саме з тюркських мов. Ці лексичні запозичення свідчать про тісні культурні та торговельні зв'язки між українськими та тюркськими народами.

Аналізуючи лексичний матеріал української та турецької мов, ми виявили, що міжмовні омоніми представлені в різних формах: фонетико-графічних (омоформах), графічних (омограмах) та фонетичних (омофонах). Це свідчить про те, що міжмовна омонімія є складним і багатогранним явищем, яке потребує детального дослідження. З огляду на формальні та семантичні характеристики, українсько-турецьку омонімію можна розглядати як окремий феномен лексико-семантичної системи. Найпоширенішим проявом міжмовних омонімів є звукова схожість слів (омофонія), що ускладнює процес міжмовного спілкування та потребує додаткових контекстуальних ознак для коректного розуміння.

Проаналізувавши корпус текстових даних, отриманий з українсько-турецьких двомовних словників та паралельних корпусів, ми виявили різноманітні типи міжмовних омонімів. Класифікація проведена за такими критеріями: ступінь формальної та семантичної відповідності слів, походження омонімів (запозичення, фонетичні зміни тощо). Особливу увагу було приділено аналізу семантичних трансформацій, які відбуваються зі словами при переході з однієї мови в іншу. Результати дослідження свідчать про те, що міжмовна омонімія є складним і багатоаспектним явищем, яке потребує подальшого вивчення.

Для того щоб вважати два слова омонімами, достатньо, щоб вони мали однакову звукову форму або написання, але різні значення. Ця особливість є характерною як для слів однієї мови, так і для слів різних мов. Здатність слів з однаковою формою викликати асоціації один з одним є фундаментальною ознакою омонімії. Така асоціативна зв'язність може призводити до неоднозначності тлумачення і вимагає додаткового контексту для правильного розуміння.

Міжмовні омоніми, тобто слова різних мов, які звучать однаково, але мають різні значення, є однією з найбільших пасток для мовців, які вивчають іноземну мову. Це пов'язано з тим, що подібні за звучанням слова можуть викликати помилкові асоціації з рідною мовою, що призводить до неправильного розуміння і використання слів.

Міжмовна омонімія, тобто співпадіння звукової форми слів різних мов при відмінності їх значень, створює значні труднощі для мовців, які володіють кількома мовами. Інтерференція, спричинена омонімами, може призвести не лише до помилок у розумінні чужої мови та побудові власного мовлення, але й до глибоких змін у мовній системі індивіда. Зокрема, в умовах активного двомов'я, коли мови постійно взаємодіють, омонімічні відповідники можуть стати асоціативною нормою, що призводить до запозичення лексичних значень або навіть цілих слів з однієї мови в іншу. Такий процес може спричинити як

збагачення лексики, так і її деградацію, залежно від того, наскільки функціональною є запозичена лексична одиниця в новій мовній системі.

Аби уникнути помилок, пов'язаних з міжмовною омонімією, особливо в таких критичних сферах, як медицина та техніка, розробляються спеціальні словники. Ці словники, які часто називають "словниками хибних друзів перекладача", містять детальний опис значень слів, що звучать однаково в різних мовах, але мають різні значення. Окрім того, сучасні тенденції свідчать про необхідність створення більш спеціалізованих словників-списків, розділених за тематичними сферами. Такі словники містять не лише омоніми, а й інші види міжмовних відповідностей, що можуть призвести до непорозумінь під час перекладу.

ВИСНОВКИ

Метою нашого дослідження було розглянути лексичну міжмовну омонімію на матеріалі української та турецької мов. Ми окреслили поняття міжмовної омонімії, порівняли визначення поняття різними дослідниками цього мовного явища. У нашому дослідженні наведені різні класифікації міжмовних омонімів, з якими нас знайомить мовознавство.

Для нашої праці було дібрано 162 омонімічні пари, тобто 324 слова в двох неспоріднених мовах українській та турецькій. Подані лексеми були дібрані методом суцільної вибірки зі Словника української мови в 11-то томах та Сучасного словника турецької мови. Варто зауважити, що ці словники є тлумачними.

У другому розділі роботи наведено омонімічні пари та їх значення. Ми класифікували віднайдені міжмовні омоніми. Для розподілення цих омонімічних пар за основу було взято класифікацію дослідника В. В. Дубичинського. Відповідно до цієї класифікації міжмовні омоніми поділяються на дві менші класифікації, які доповнюють одна одну: семантичну та формальну. Згідно з семантичною класифікацією ми розподілили слова на співвідносні, частково співвідносні та не співвідносні. Відповідно до формальної класифікації омоніми були розподілені на фонетичні, графічні та фонографічні (Дубичинский & Ройтер, 2015, с. 71).

У праці нами було порівняно написання, звучання та інші характеристики використовуваних нами слів. Також ми окреслили частиномовну приналежність слів в обох мовах: українській та турецькій.²

Нами було укладено список слів, які були віднайдені для дослідження у нашій праці, ознайомившись з яким, можна прослідкувати відмінність у значеннях та у наголосі слів у двох неспоріднених мовах: українській та турецькій.

Структурні особливості міжмовних омонімів у турецькій та українській мовах можна умовно поділити на такі групи:

Фонетичні особливості:

Повна фонетична тотожність: Слова звучать абсолютно однаково в обох мовах.

Часткова фонетична тотожність: Відрізняються лише деякі звуки або їхнє розташування.

Графічна схожість: Слова мають схоже написання, особливо якщо мови використовують схожі алфавіти (наприклад, латиниця).

Морфологічні особливості:

Схожість граматичних категорій: Омоніми належать до однієї і тієї ж частини мови (іменник, дієслово тощо) і мають схожі граматичні форми.

Відмінності в граматичних категоріях: Омоніми можуть належати до різних частин мови або мати різні граматичні форми.

Семантичні особливості: Повна семантична розбіжність: Слова мають абсолютно різні значення. Часткова семантична спільність: Слова мають спільні семантичні компоненти, але відрізняються за основним значенням. Полісемія: Одне слово може мати кілька значень в обох мовах, але ці значення не збігаються. Етимологічні особливості: Спільне походження: Омоніми можуть мати спільний корінь, але в процесі мовного розвитку набули різних значень.

Різне походження: Омоніми можуть мати різне походження, але випадково збіглися за звучанням. Причини виникнення міжмовних омонімів: Історичні контакти: Запозичення слів, мовні змішування. Звукові закони: Фонетичні зміни, що відбуваються в мовах незалежно одна від одної. Випадкові збіги: Звукові співпадіння, що виникають випадково. Важливість вивчення міжмовних омонімів: Переклад: Знання про міжмовні омоніми допомагає уникнути помилок під час перекладу. Лексикографія: Виявлення та класифікація омонімів є важливим

завданням для створення двомовних словників. Лінгвістика: Вивчення омонімів сприяє глибшому розумінню процесів мовного розвитку.

Проблема двомовності та багатомовності завжди була актуальною для людства, особливо в контексті історичних подій, міграцій та глобалізації. Міжмовне спілкування було рушійною силою розвитку цивілізацій, проте воно завжди супроводжувалося певними труднощами, пов'язаними з різноманітністю мов та культур. Однією з найскладніших проблем у міжкультурній комунікації є переклад, який вимагає не лише знання мов, але й глибокого розуміння культурних контекстів. Саме в процесі перекладу найгостріше відчувається вплив мовної інтерференції, що виникає внаслідок взаємодії різних мовних систем.

Дослідження лексичних відповідностей між мовами показало, що існує значна кількість слів, які в різних мовах мають схожу звукову форму, але різне значення. Такі слова називають міжмовними омонімами. Вони є однією з найбільших пасток для перекладачів, оскільки можуть призводити до серйозних помилок у перекладі. Оскільки міжмовні омоніми часто мають схожі граматичні характеристики, їх легко сплутати, що може призвести до непорозумінь і навіть до комічних ситуацій.

Проаналізувавши наукові праці провідних лінгвістів, присвячені феномену омонімії, ми виявили, що питання фонетичної та семантичної міжмовної омонімії в українсько-турецькій мовній парі потребує додаткового дослідження. Для проведення власного дослідження ми використали порівняльний аналіз лексичних одиниць, спираючись на дані етимологічних словників турецької та української мов, а також сучасних електронних корпусів. Результати дослідження показали, що міжмовна омонімія в українсько-турецькій мовній парі має складну структуру і обумовлена як історичними контактами між народами, так і випадковими збігами.

Проведене нами дослідження дозволило зібрати значний корпус міжмовних омонімів української та турецької мов на основі аналізу спеціалізованих словників. Ми детально розглянули теоретичні аспекти міжмовної омонімії, зокрема, класифікації омонімів за різними критеріями, а також проаналізували особливості їх функціонування в обох мовах. Особливу увагу було приділено вивченню причин виникнення міжмовної омонімії та її впливу на процес перекладу.

На основі ретельного аналізу лексикографічних джерел ми сформували корпус міжмовних омонімів української та турецької мов. Для систематизації зібраного матеріалу ми застосували класифікацію, яка враховує як формальну, так і змістову сторони омонімічних відповідностей. Зокрема, ми проаналізували, як звукові та граматичні особливості слів впливають на їхнє значення в різних мовах. Крім того, ми дослідили семантичні зміни, які зазнали омоніми в процесі мовного розвитку, та визначили фактори, що зумовили ці зміни. Наші дослідження дозволяють зробити висновок, що українсько-турецька міжмовна омонімія є результатом складних історичних та лінгвістичних процесів, які призвели до появи слів з однаковою або схожою формою, але різним значенням.

ÖZET

Aynı ses ve hece yapısına sahip olmasına rağmen farklı anlamlara gelen sözcüklere eş seslilik denir. Dilbilimde, özellikle de karşılaştırmalı dilbilimde sıkça incelenen eş seslilik, farklı dillerde benzer biçimde ortaya çıkabilir. Bu durum, özellikle çeviri süreçlerinde belirsizlikler ve yanlış anlamalara yol açabilir. Dilbilimciler, bu tür sözcüklerin tespiti ve sınıflandırılması için çeşitli çalışmalar yapmaktadır.

Bu çalışmanın odak noktasını, Ukraynaca ve Türkçe dillerindeki "çevirmenin sahte arkadaşları" olarak adlandırılan, aynı yazım ve telaffuza sahip ancak anlamları farklı olan sözcükler oluşturmaktadır. Çalışmada, bu tür sözcüklerin oluşum nedenleri incelenerek farklı gruplara ayrılması amaçlanmaktadır. Ayrıca, diller arası eşsesli yazışmaların hem anlatım hem de içerik açısından nasıl sınıflandırılabileceği üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda, çeviri sürecinde sözcüklerin yapısal ve anlamsal olarak nasıl dönüştüğü incelenerek, "çevirmenin sahte arkadaşları" kavramının çeviribilimdeki yeri ve önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Türkçe ve Ukraynaca dillerindeki eşsesli sözcüklerin biçimsel ve anlamsal yapılarını karşılaştırmalı olarak inceleyen bu çalışmada, diller arası eşsesliliğin ortaya çıkış nedenleri üzerinde durulmaktadır. Ses ve anlam bakımından benzerlik gösteren bu sözcüklerin oluşumunda, her iki dilin yapısal özellikleri, lehçelerdeki farklılıklar ve özel isimlerin diller arası geçişleri gibi etmenlerin etkisi araştırılmaktadır.

Українська	Турецька
арка	arka
баба	baba
банка	banka
гайда	gayda
дама	dama
доктор	doktor
кала	kala
канава	kanava
кара	kara
карма	karma
картон	karton
каса	kasa
кодекс	kodeks
компас	kompas
лава	lava
лапа	lapa
маса	masa
мат	mat
купа	kupa
ода	oda
орда	orda
пара	para
паша	paşa

сема	sema
сила	sıla
сойка	soyka
хата	hata
баян	bayan
газель	gazel
гума	humma
диван	divan
мармелад	marmelat
кедр	keder
колонія	kolonya
магазин	magazin
панель	panel
рай	ray
рейс	reis
роль	rol
темінь	temin
титр	titr
яд	yad
язик	yazık
Адам	adam
бази	bazı
байрак	bayrak
бал	bal

балик	balık
балон	balon
банк	bank
бар	bar
барон	baron
баштан	baştan
вар	var
варта	varta
виз	vız
віра	vira
віраж	viraj
газ	gaz
хінді	hindi
густо	gusto
дар	dar
дари	darı
депо	depo
док	dok
дон	don
драже	draje
імла	imla
кабак	kabak
кабан	kaban
кавун	kavun
кордон	
казан	

канат	kordon
каптан	kazan
караван	kanat
каре	kaptan
касир	karavan
кат	kare
катма	kasır
КИЗИЛ	kat
КИТ	katma
кір	kızıl
код	kıt
коза	kir
кок	kod
кома	koza
корал	kok
кулак	koma
кум	koral
кума	kulak
курс	kum
кювет	kuma
лама	kurs
лапа	küvet
мета	lama
міра	lapa
міс	meta
морс	

нема	mira
нова	mis
нога	mors
пак	nema
паламар	nova
панама	nota
паркур	pak
пас	palamar
паста	panama
патрон	parkur
пир	pas
раб	pasta
радар	patron
рота	pir
рух	rab
сак	padar
салат	pota
сан	puh
сарай	sak
сет	salat
сир	san
сом	saray
сон	set
стіл	sir
табак	
табло	

так	som
такса	son
талан	stil
там	tabak
ТАМПОН	tablo
ТАНК	tak
тема	taksa
термінал	talan
ТИП	tam
ТИН	tampon
ТИС	tank
ТОК	tema
ТОН	terminal
ТОП	tıp
ТОСТ	tın
трап	tıs
трагата	tok
туз	ton
туман	top
тура	tost
туш	trap
халат	trata
хам	tuz
хор	tuman
хурма	
чан	

чат	tura
чача	tuş
чек	xalat
яр	ham
	hor
	hurma
	çan
	çat
	çaça
	çek
	yar

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Ангарова, Л.М., Васильєва, О.М (2005) .Методичні вказівки до курсу “Перекладацький аналіз науковотехнічного тексту” на тему “Інтернаціоналізми та “хибні друзі перекладача” в науково-технічній літературі” (для спеціальності “Переклад”) : Маріуполь, 34 с.
- Булаховський , Л.А. (1978) .*З життя омонімів* . Збірник наукових праць. У 4-х т. Київ
- Голянич, М.І, Бабій, І.О ,Стефурак, Р.І (2011). *Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія* . За редакцією Голянич ,М.І . Івано-Франківськ : Сімик, 272 с.
- Гуревич, Т.(2007). *Міжмовна омонімія, паронімія (на прикладі англійської мови)*. «Помилкові друзі перекладачів». М: Журнал «Знання. Розуміння. Уміння»
- Демська, О. (2019) . Розділ VIII. *Хроніки , рецензії й анотації: кваліфікація омонімії рецензія на книгу: Демська О. 10 історій про омонімію*. Харків: ранок, 96 с.
- Лабенко, О. (2011) .*Генеza міжмовної омонімії у неспоріднених мовах (на матеріалі французької та української мов)*. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. Вип. 27. С. 137–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pssrtrt_2011_27_19
- Мельничук ,О.С .(1982). *Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 1: А–Г* . Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. К.: Наукова думка, 632 с.
- Мініахметова , Е.Х. (2007). *Омоніми у турецькій мові*. Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Сер.: Філологія. Т. 20 (59) № 5. С. 206-214

Мойсієнко, А.К. (2010). *Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: підручник*. А.К. Мойсієнко, О.В. Бас-Кононенко, В.В. Бондаренко та ін. К.: Знання, 270 с

Навроцька, І. (2015). *Фунціональний аспект розмежування омонімії та полісемії іменників у сучасній англійській мові*. Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Луцьк, №3(304). С. 87–93.

Нікіфорова, С. (2017). *Проблема вживання «помилкових друзів викладача» у роботах студентів*. Наукове мислення : зб. ст. уч. XV Всеукр. пр.-пізн. інтернетконференції «Наукова думка сучасності і майбутнього» (27 листопада – 7 грудня 2017 р.). Дніпро, С. 50–52.

Огієнко, І (1979). *Етимологічно - семантичний словник української мови*. Вінніпег, Канада : Накладом товариства " Волинь "

Олійник, І.С (1973). *Омоніми в українській мові*. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія . За заг. ред. І.Л.Білодіда. К.: Наук, думка, С. 45-78.

Паламарчук, О. (1995) . *Чесько-українські «Підступні друзі перекладача» як проблема лінгводидактики*. Словенія. С. 25–29

Русанівський, В.М.(2004) *Українська мова : енциклопедія*. НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол.: В. М. Русанівський (та ін.). Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана

Сидорук, Г., Шостак, Н. (2017). *Міжмовні омоніми як об'єкт лінгвістичного дослідження та перекладацькі прийоми їх вирішення*. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Філологічні науки». Вип. 272. С. 206–212.

Сімонок ,В. П. (2015). *Лексичні запозичення в українській мові: історикосоціолінгвістичний аспект*. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки. Кн. 1. С. 89–94.

Турчина, А. А. (2013) . *Дистрибуція міжмовних омонімів у системі повнозначних частин мови . Мовні і концептуальні картини світу*. Вип. 43(4). С. 180-187

Юзвяк, І.П (2011). *Українсько-турецька лексична омонімія у функціонально-семантичному аспекті* .Культура народів Причорномор'я. № 199, Т. 2. С. 101-103. Бібліогр.: 8 назв. укр.

Фаріон, І. Д. (2013). *Мовна норма: знищення, пошук, віднова : монографія*. Івано-Франківськ : Місто НВ, 332 с

Філак , І. З (2002). *З українсько-словацької міжмовної омонімії* . Carpatica – Карпатика. Вип. 17: Українсько-словацькі взаємини в галузі історії, літератури та мови. Ужгород, С. 325 – 329.

Чайка, Л.В. (2008). *Загальнолінгвістичний потенціал проблеми міжмовних паралелей* . Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. № 2. С. 295-30

Чижикова А., Медвідь, О.М (2007). *Омонімія термінів*. Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів гуманітарного факультету: 23–27 квітня 2007 року. Суми : СумДУ, Ч. 1. С. 47–48.

Al-Wahy, A. S. (2009). *Idiomatic false friends in English and modern standard Arabic*. Babel 55 (2), 101-123

Demir , Т. (2006). *Türkçe Dil ilgisi*. Kurmay Yayınevi. Ankara

Eyüboğlu İ . Z. (1991) *Türk Dili i Etimoloji Sözlüğü*. Say Yayınları.İstanbul

Gouws, R. H, Prinsloo, D.J.and de Schryver, G. M. (2004). *Friends will be friends-true or false. Lexicographic approaches to the treatment of false friends*.

[Electronic version] EURALEX 2004 Proceedings. Issues of Lexicographic Relevance, 797-806

Granger, S. and Swallow, H. (1988). *A kaleidoscope of translation difficulties*". [Electronic version]. Le Language et l'Homme, 23 (2), 108-20

Günay, D. (2007) *Sözcük ilime Giriş*. Multilingual Yayınları, İstanbul, 2007, 311 s.

Koessler, M. and Derocquigny J. (1927). *Les faux amix on les trahisons du vocabulaire anglais: conseils aux traducteur* . Paris

Newmark, P. (1988). *A text book of translation*. London, New York, Amsterdam: Prentice Hall

O'Neill, M. and Casanovas Catalá, M. (1997). *False friends: A historical perspective and present implications for lexical acquisition*. [Electronic version] : Barcelona. English language and literature studies, 8, 103-115.

Додаток А

‘пров’ялена спинка риби’ = Балик	‘риба’ = Balık
‘трав’яниста рослина зі суцвіттями білих квіток’ = Балабан	‘великий, крупний, здоровенний’ = Balabán
‘фінансова установа’ = Банк	‘лава’ = Bank
‘прибуток, дохід’ = Бариш	‘світ’ = Barış
‘рівноцінний обмін’ = Баш	‘голова’ = Baş
‘зневажлива назва голови’ = Башка	‘інший’ = Başka
‘піниста хвиля’ = Бурун	‘ніс’ = Burun
‘подарунок; здібності, хист’ = Дар	‘вузький, тісний’ = Dar
‘нерозумна людина’ = Дурак	‘автобусна зупинка’ = Durák
‘короткий чоловічий одяг без коміра та рукавів’ = Жилет	‘лезо’ = Jilet
‘сушені ягоди винограду’ = Ізюм	Üzüm = ‘виноград’
‘дика свиня’ = Кабан	‘куртка’ = Kabán
‘кисть руки зі стислими пальцями’ = Кулак	‘вухо’ = Kulák
‘товста мотузка з волокон’ = Канат	‘крило’ = Kanát
‘друг, хлопець’ = Кент	‘населений пункт, більший за місто чи округ’ = Kent
‘рогата жуйна тварина’ = Коза	‘кокон для лялечки’ = Kozá
‘хрещений батько по відношенню до батьків хрещеника’ = Кум	‘пісок’ = Kum
‘за релігійними уявленнями місце вічного блаженства’ = Рай	‘рейки’ = Ray
‘нагорода’ = Приз	‘розетка’ = Priz

‘цегла-сирець’ = Саман	‘солома’ = Samán
‘рід тропічних дерев’ = Сандал	‘човен’ = Sandál
‘нежитлове приміщення для зберігання майна, утримання худоби’ = Сарай	‘палац’ = Saráy
‘харчовий продукт який одержують із молока при його сквашуванні й відокремленні сироватки’ = Сир	‘таємниця’ = Sır
‘фізіологічний стан спокою організму людини і тварини’ = Сон	‘кінець’ = Son
‘успіх, щаслива доля’ = Талан	‘неорганізований, пограбований’ = Talán
‘коротка промова з побажаннями’ = Тост	‘сендвіч’ = Tost
‘старша гральна карта’ = Туз	‘сіль’ = Tuz
‘фанфара; чорнофарба’ = Туш	‘кнопка’ = Tuş
‘трос, мотузка для підняття вітрил, сигнальних прапорів’ = Фал	‘ворожіння’ = Fal
‘розчин для засолення’ = Тузлук	‘сільничка’ = Tuzluk
‘грубіян’ = Хам	‘нестиглий’ = Ham
‘палуба судна’ = Чардак	‘альтанка’ = çardak
Яр ‘крутий берег, урвище’	‘улюблений’ = Yar
Язи к ‘рухливий м'язовий орган у ротовій порожнині’	‘гріх, жаль’ = Yazık
Ясти к ‘ ікра осетрових риб’	‘подушка’ = Yastık

